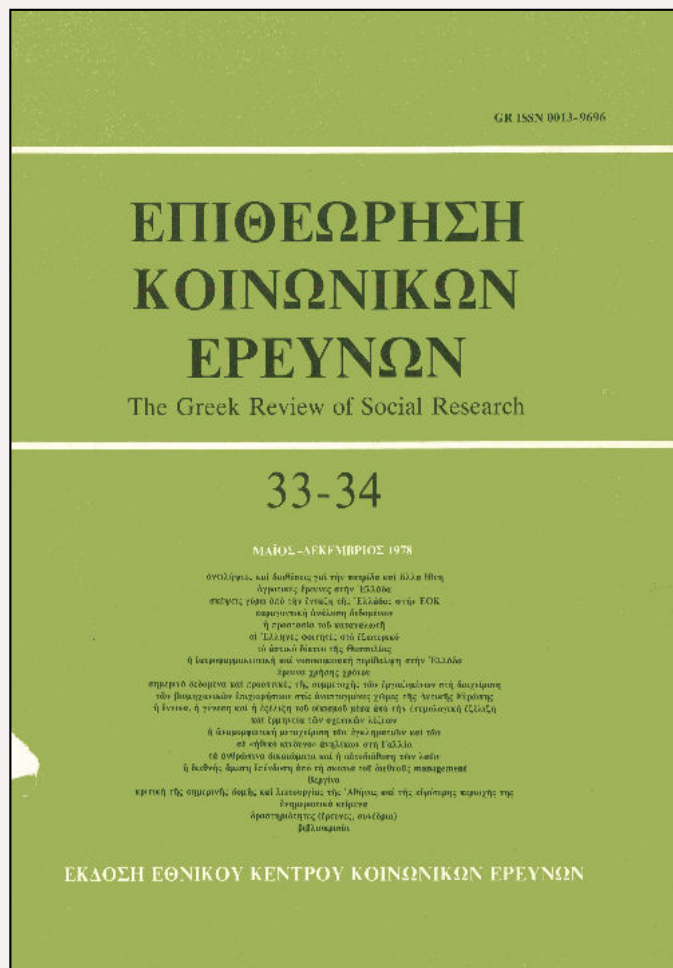

Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών

Τομ. 33, 1978

Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου

Τζανίμης Av.

<https://doi.org/10.12681/grsr.329>

Copyright © 1978 Av. Τζανίμης

To cite this article:

Τζανίμης, Α. (1978). Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 33(33-34), 532-533. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.329>

μιά κεντρική ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινότητα ἀξιών γιὰ τὴν οἰκονομική ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μίᾶς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποὺ θεωρεῖ ὡς ὑπέρτατο πολιτικό καὶ κοινωνικό ιδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οἰκονομική καὶ πολιτισμική ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφαση ποὺ δίνει στὴν αὐτόχρονη λογοτεχνία καὶ τέχνη καὶ στὴν καταδίκη τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικῶν πιά θεσμῶν ἀξιώνει ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτό (πατριωτικές τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τὶς ἀξίες τοῦ μέσω τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ σέ ὅρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ θυσιάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πῇ κανεὶς ὅτι τόσο πῶς ζωντανὸ εἶναι ἕνα ἔθνος ὅσο πῶς ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὁμως δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συμφωνήσῃ κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογική παρατήρηση τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερον συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμφορέσεως στὴν πράξη τῶν δύο κατὰ παράδοξη ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὁρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικά κράτη συναντοῦμε τὴν τάση νὰ χρησιμοποιῶνται οἱ ἔννοιες «ἔθνος» καὶ «ἐθνική συνείδηση» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐμπειρία καὶ παράδοση, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ δεδομένα τῶν κοινωνιῶν αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ περιεχόμενο τῶν ἐστὶ ὁριζούμενων ἐννοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποὺ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, Κογκά τὴ γλωσσική του ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμική του ἐξάρτηση ἀπὸ τὴ Γαλλία (σσ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς του ἱστορίας (σσ. 48-61), τῆς κοινῆς του οἰκονομικῆς ζωῆς (σσ. 61-65) καὶ τοῦ κοινοῦ του πολιτισμοῦ (σσ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνείδηση

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἐνταση τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως (ὅχι σὲ μιά μαθηματικὴ κλίμακα τῶν διαβαθμίσεών της, ἀλλὰ γενικά σὲ ποιοτικὸ ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιοῦ ἀκολούθησε βασικά δύο μεθόδους:

1. Τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πῶς συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομέ-

νου 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σσ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικῶν προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποὺ διδάσκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητὲς (σσ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνας διὰ τῆς συμπληρώσεως ἐρωτηματολογίου ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες δασκάλους καὶ ἐπομένως τοὺς μέλλοντες διαμορφωτὲς τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν νέων τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποὺ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάση ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σσ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνωμένων της, ποὺ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνείδησεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ ὁλότητα· (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξη τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σσ. 319-327).

3. **Κύριο συμπέρασμα:** «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τὸν ἀλλὰ τὸ τραγούδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσορροπημένη σκέψη, ποὺ οὐτε στιγμὴ δὲν παρασύρεται σὲ ἀκράτες θεσεις καὶ ἐρμηνείες, δηλαδὴ μὲ κρίση, ἡ Μαρία Ἡλιοῦ ζύγισε τὴ διφορούμενη ἐπίδραση τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διφορούμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδευστος σὲ Κογκό ποὺ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμβισβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτηση, ἀντανακλᾷ μιά περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους. Ἡ ἐκπαίδευση, ἰδεολογικὸ ἐργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρὰ ταῦτα μιά σχετικὴ αὐτονομία ποὺ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τὶς διαδικασίες ποὺ βρίσκονται σὲ στάδιο τῆς διαμορφώσεώς τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποὺ ὑπερβάλλουν τοὺς στόχους ποὺ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλωστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικη κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τὶς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορετικὲς ἐξελίξεις σὲ μέλλον, ποὺ τὸ ποῖα τελικὰ ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συσχέτιση τῶν ἐν κινήσει κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὅχι πιά πάνω στὴν ἐξέλιξη τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς συνείδησεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποίησεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωση καὶ γιὰ μεταρρύθμιση τῶν ἐνδύσεων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἂς μὴν ξεχνῶμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικός: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρηση τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίας ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἄλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος* (1937). Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκνογονίας ἐξ ἐπὶψεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ὁ δρ Σταυροπούλος μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσῃ σὲ ἑλληνικὸ κοινὸ μιά «παλιά» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποὺ ἀναφέρεται σ' ἕνα καὶ κοινω-νικὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας.

Στὴν εἰσαγωγὴ ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευση (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκνογονίας» καὶ ἀναφέρεται στίς ἐξ ὁλοκλήρου ἢ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσιεύσεις τοῦ κειμένου της.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τὶς πηγὲς τῆς Ἐγκυκλίου. Σάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς τεκνογονίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποὺ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμόνομη θρησκευτικὴ ὀργάνωση, καὶ ἡ εἰδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊσταμένου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργάνωσης (Ζωή) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόστα μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκνογονίας* (ἀ' ἐκδόση 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκνογονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανώσεων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκείνων τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνῶσεων, τῶν ὁποίων προϊστάτο ὁ π. Ἀγγελος Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνισμοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).

Παπακώστα, στην οποία εκφράζεται η ανησυχία του για το ζήτημα της τεκνογονίας, μπορεί να αποτελεί τη μόνη συγκροτημένη από άποψως μεθόδου μελέτη επί του θέματος που προέρχεται από το χώρο της ελληνικής θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά η επίδραση που έχει υποστεί από ξενόγλωσσα κείμενα αναφερόμενα στο ίδιο θέμα είναι εμφανής. Αυτό ομολογείται έμμεσα και από τον δρ. Σταυρόπουλο.

Στό δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εξονυχιστική και αξιολογική ανάλυση του περιεχομένου της Έγκυκλιου χωρίζοντάς το, πολύ εύστοχα, σε παραγράφους κατά ενότητες. Έδω επισημαίνονται ιδιαίτερα από το συγγραφέα ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που καταλογίζονται στους συντάκτες της Έγκυκλιου. Νομίζουμε ότι η αυστηρή επιστημονική μέθοδος με την οποία ερμηνεύει και κρίνει ο συγγραφέας μεμονωμένες προτάσεις και φράσεις της Έγκυκλιου σε σχέση με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες πηγές της, είναι κάπως εξεζητημένη. Δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της βοήθειας, που μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη της μελέτης ή διατύπωση της γνώμης του πάνω σ' αυτές.

Για την πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών παραθέτει σ' ένα τρίτο κεφάλαιο τα παράλληλα χωρία της Έγκυκλιου και των πηγών της και κυρίως της πραγματείας του άρχιμ. Σεραφείμ Παπακώστα. Ακολουθούν συμπεράσματα και προοπτικές, ή μετάφραση της Έγκυκλιου στην αγγλική γλώσσα και η Έγκύκλιος της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος «Περί εκτρώσεων», που εξέδωθη το έτος 1968.

Η απόφαση του Άλ. Σταυρόπουλου να φέρει στη δημοσιότητα μία «παλιά» εκκλησιαστική Έγκύκλιο ακολουθώντας γι' αυτό τη μέθοδο της συγκριτικής ανάλυσεως

και της αντικειμενικής εκθέσεως των δεδομένων απ' αυτήν, θα πρέπει να εκτιμηθεί δεόντως. Από ό,τι γνωρίζουμε, αποτελεί ίσως την πρώτη μελέτη αυτού του είδους αναφορικά με τις ελάχιστες εξ άλλου επίσημες εκκλησιαστικές Έγκυκλιους τις αναφερόμενες σε διάφορα κοινωνικά θέματα.

Η σημασία της εκκλησιαστικής Έγκυκλιου, ανεξάρτητα από τις πηγές από τις οποίες άντλει το περιεχόμενό της και τις ελάχιστες και ασημαντές ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που παρουσιάζει, είναι πολύ μεγάλη, κι αυτό γιατί το ζήτημα της τεκνογονίας προβάλλει και σήμερα δξύτατο απειλώντας την ύπαρξη της ελληνικής κοινωνίας.

Θά ήταν λοιπόν ευχής έργο ή μελέτη του Άλ. Σταυρόπουλου να αποτελέσει ένα νέο ερέθισμα για την ανάλυση από την Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος βοηθημένη γι' αυτό και από όλες τις ελληνικές θρησκευτικές οργανώσεις και τους Έλληνες διανοούμενους, μιας νέας σταυροφορίας για μία ολοκληρωμένη και αντικειμενική διαφώτιση του ελληνικού λαού βασισμένη στα δεδομένα της επιστήμης (ψυχολογία, ήθικη, στατιστική) και των συνθηκών της ζωής και όχι στα μέτρα και τις αρχές μιας συγκεκριμένης θρησκευτικής προσωπικότητας ή μιας συγκεκριμένης θρησκευτικής οργανώσεως. Το πρόβλημα της τεκνογονίας δεν αφορά σε ορισμένες μόνο κοινωνικές ομάδες στις οποίες θά μπορούσε να έχει απήχηση ή άρθρογραφία του τύπου μιας ορισμένης θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά είναι ένα πρόβλημα που απασχολεί την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της στο οποίο θά μπορούσε, και σήμερα ακόμη, να έχει απήχηση μία νέα εκκλησιαστική Έγκύκλιος για το φλέγον αυτό κοινωνικό ζήτημα.

AN. TZANIMHS

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

*The Greek Review of Social
Research*

Έκδοτης: Έθνικό Κέντρο
Κοινωνικών Έρευνών (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, Άθηναι 122

Έτος 9ο, Τεύχος 33-34
Β' και Γ' τετράμηνο 1978

Φωτοστοιχειοθεσία:
ΑΘΗΝΑ ΑΕ
Ευριπίδου 87

Επιμέλεια εκδόσεως
Τμήμα Δημοσιεύσεων
Διευθύνσεως Ένημερώσεως του
Έθνικού Κέντρου
Κοινωνικών Έρευνών

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρομές έσωτερικού (3 τεύχη):
για ιδιώτες Δρχ. 500.
για σπουδαστές Δρχ. 400.
για νομικά πρόσωπα, τράπεζες,
οργανισμούς Δρχ. 600

ή αναδημοσίευση της ύλης του
περιοδικού επιτρέπεται μόνο με
άδεια του διευθυντού συντάξεως